

Závěrečná esej

Interpretace básně *In memoriam* Františka Hrubína

Úvod

V této eseji se pokusíme interpretovat báseň *In memoriam* z básnické sbírky *Krásná po chudobě* (1935) Františka Hrubína, a to především z hlediska lyrického subjektu, prostoru a času. Cílem práce je analyzovat jak a za jakým účelem se v rámci textu tyto faktory proměňují, při interpretaci budeme nejdříve pracovat s jednotlivými verši či strofami a v závěru práce provedeme sumarizaci výsledků.

IN MEMORIAM

Při vzpomínce na tvůj jasný hlas
všichni muži, co tě líbali,
s rtů svých stírají si hebký popel,
při vzpomínce na tvůj jasný hlas,
který hloubka vzdaluje a kalí.

Prší na tvou milovanou hruď
přes hlínu a přes kořínky země
a v nejdelší noci jiná tíha
tiskne tvoji milovanou hruď
chvíli sladce, chvíli nepříjemně.

Do tvých dávných vlasů sáhla smrt
jak vichřice do plavého lánu –
Na špičkách těch posledních dnů svítí
zlato vlasů, jež rozčísila smrt,
proud k nám a proud na neznámou stranu.

(Hrubín, 1967, s. 96)

Interpretace básně *In memoriam*

Pokud bychom nebyli obeznámeni s laděním Hrubínových veršů napříč celou sbírkou, charakter této básně bychom mohli identifikovat již na základě jejího názvu. Význam latinské fráze *in memoriam*¹ je ustálený a poměrně známý širokému publiku ve spojitosti se vzpomínáním a uctěním památky zesnulých, čímž už samotný název předzvídá pietní a melancholické ladění básně.

*Při vzpomínce na tvůj jasný hlas
všichni muži, co tě líbali,*

V prvním verši je lyrický subjekt (dále jen LS) zdánlivě nepřítomen, avšak jeho stylizaci lze vyčíst z užití posesivního zájmena ‚tvůj‘ a následně demonstrativa ‚tě‘ ve verši druhém. Takto dává LS najevo, že verše jsou pronášeny k nějakému adresátovi, se kterým má patrně blízký až důvěrný vztah², jelikož na něj odkazuje bez honorifikací, ve druhé osobě singuláru. Následující verš „všichni muži, co tě líbali“ blíže charakterizuje adresáta jako ženu.³

Užití slova ‚vzpomínka‘ navazuje na název básně, tedy jeho pietní ladění, a zároveň ukotvuje první verš do abstraktního prostoru mysli LS. Navozený obraz se zdá být zastřený, neboť zrakové vnímání je potlačeno na úkor vnímání sluchového (skrze slovní spojení ‚jasný hlas‘). Kognitivní prostor ztěžuje určování času v básni, vycházíme-li však z definice vzpomínek a paměti, jedná se o subjektivní zprostředkování ukončené minulosti v aktuálním čase nula, což projevuje při užití slovesného tvaru préterita v druhém verši: „co tě líbali“. Zároveň se zde prostředí trochu rozjasňuje v konkrétní zrakový vjem, i když se stále drží smyslovosti a citovosti skrze sloveso ‚líbat‘.

s rtů svých stírají si hebký popel,

V následujícím verši dochází k časovému posunu do současnosti (čas nula; dle tvaru slovesa v přítomnosti). LS nyní pomocí dalšího posesiva odkazuje k ‚mužům‘, pravděpodobným milencům adresáta⁴. Prostředí nezůstává statickým a přechází více do detailu. Opět je zde působeno na smyslové vnímání, hebkost spojená s nelibostí a hořkostí popela, který může být interpretován jako metafora nějakého nezvratného konečného stavu, tedy smrti.⁵

při vzpomínce na tvůj jasný hlas,

¹ volný překlad a nejčastější význam fráze: „na památku“ či „na paměť“, ale i „posmrtně“ (*In memoriam*. Online. In: Wikipedia: the free encyclopedia. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/In_memoriam. [cit. 2024-12-13].)

² to usuzuji na základě sociálních konvencí

³ vzhledem k dobovým souvislostem nepředpokládám, že by se jednalo o homoerotické vztahy

⁴ dále pracuji s neutrálním označením adresáta, za které považuji tvar maskulina

⁵ tuto interpretaci jsem odvodila na základě asociací z názvu a informací obsažených dále v textu

který hloubka vzdaluje a kalí.

Čtvrtý verš první strofy je stejný jako ten první, to na jednu stranu ukazuje cyklický proces vzpomínání LS, ale také to přispívá k melodičnosti⁶ básně, neboť obdobně jsou komponovány i zbylé dvě strofy. V tomto dvojverší se obraz vzdaluje a propadá někam do ‚hloubky‘, která ztěžuje veškeré dosavadní smyslové vnímání: ‚hlas se vzdaluje a kalí v hloubce‘.

Prší na tvou milovanou hrud‘

přes hlínu a přes kořínky země

V navazující strofě je dále konkretizována ona ‚hloubka‘, do které se obraz propadá, místo pod povrchem, patrně hrob.⁷ LS zde stojí na pozadí a zprostředkovává obraz v „přímém přenosu“ (opět prostřednictvím přítomných slovesných tvarů). Smyslovost z úvodní strofy je zde tematizována rozličně, tentokrát v podobě jakési tíživosti, která postupně graduje: nejdříve se objeví v malé míře v podobě deště, poté se formuje až do detailního klaustrofobického prostoru pod ‚hlínou a kořínky země‘ spočívajícími na adresátově hrudi. V tomto dvojverší je popisovaná fyzická tíha, kterou adresát pociťuje na svém těle, hrudi. Do kontrastu se poté staví zbytek strofy:

a v nejdelší noci jiná tíha

tiskne tvoji milovanou hrud‘

chvíli sladce, chvíli nepříjemně.

‚Jiná tíha‘, explicitně vyjádřena ve třetí verši, zde znázorňuje přechod do abstraktní roviny, jelikož toto spojení nejspíše vyobrazuje duševní těžkost, jež ‚tiskne‘ hrud‘ v následujícím verši. I ve druhé strofě spolu první a čtvrtý verš navzájem korelují, nyní však s rozdílnými funkcemi, fyzické a duševní rozplození. Poloha LS přetrvává ve stejné pozici a seskupení událostí se posouvá po časové ose do nového bodu nula. Třebaže časová jednotka ‚nejdelší noc‘ svádí k zahrnutí do časového rámce, její funkcí je spíše další metaforické pojmenování smrti.⁸

Do tvých dávných vlasů sáhla smrt

jak vichřice do plavého lánu –

V poslední strofě dochází k narušení dosavadní melancholické atmosféry. Smrt, která doposud byla opisována čistě pomocí metafor nabývá surové formy. Nejen, že je personifikovaná smrt přítomna, ale dokonce se stává jednatelkou.

⁶ sbírka, ze které jsem báseň převzala, vyšla s dvěma dalšími ve svazku *Zpíváno z dálky* (1967), pro který je už z názvu typická písňovost a melodičnost zakomponovaných básní (*Ediční poznámka*. In: Hrubín, 1967, s. 155)

⁷ další smělá dedukce

⁸ domnívám se, že se jedná o aktualizaci zevšednělé metafory „věčného spánku“

Na špičkách těch posledních dnů svítí

zlato vlasů, jež rozčísla smrt,

Pro zprostředkování tzv. „dotyku, anebo také pohlazení, smrti“ Hrubín užívá další metaforu: ‚rozčísnutí vlasů‘, ta se opírá o předchozí přirovnání smrti k nespoutané a nezastavitelné přírodní síle, vichřici, která s sebou bere, co jí přijde do cesty. V této jednoduchosti užitých básnických prostředků, se poslední strofa liší od zbytku básně, buduje tak pocit nekompromisnosti a neměnnosti. Čas v poslední strofě se navrácí ke vzpomínkovému vyprávění z úvodu básně, které je narušeno pouze imaginativní vidinou přítomných ‚posledních dnů‘. Ztělesnění smrti určuje vrchol skladby, absolutní hranici, po jejímž překročení není návratu. I prostor je více detailní, zaostřený, vystupující z mlhy, hned nato se však v dalších verších zase zahaluje do duchovní sféry:

proud k nám a proud na neznámou stranu.

V posledním verši LS poprvé tematizuje sám sebe, když referuje ‚k nám‘ jakožto ke kolektivu, jehož se cítí být součástí. Ukotvuje tak své postavení ve fikčním světě, který je zde jako vlasy rozdělen na dvě sféry. Znamá sféra, ta ‚naše‘, představuje pozemský svět nahlížený v celé jeho šíři, zatímco svět posmrtný zůstává nekonkretizován.

Závěr

Báseň *In memoriam* pochází z Hrubínovy rané básnické tvorby a motivy, které jsme v této práci rozebrali, jsou zastoupeny ve vícero básní jeho prvních sbírek.

Ústředním tématem skladby je nepochybně smrt, kterou autor zprostředkovává zprvu teskně, melancholicky a nostalgicky. Lyrický subjekt v básni na sebe příliš neupozorňuje, namísto existenciálního přemítání je důraz kladen na adresáta jeho promluvy. Nejvíce se v básni proměňuje prostor, jehož tendence je klesavá, načež prostředí je vykresleno převážně abstraktně, neboť je v textu značně tematizováno smyslové vnímání (hlavně sluch a hmat) nebo citové prožitky. S tím, jak se text blíží k vrcholu, se obraz zaostřuje na více detailní, surové prostor, který se následně ztrácí v závěru. Ani čas v básni není koherentní, vzájemné postavení jednotlivých obrazů na časové ose jsme odvozovali od počátečního bodu nula, načež jsme se pohybovali pouze mezi minulostí a kinetickou přítomností.

- OK

- poznámky pod čarou bych nějak vtělil do textu, nebo ty, které se tam nevejdou, bych vypustil

- je asi zbytečné se zabývat homoerotičností či heteroerotičností; byl by k tomu důvod, kdybyste v básni našla nějaký motiv, který by heteroerotičnost nějak problematizoval

- dost často směřujete k příliš komplikovanému vyjadřování

Literatura

HRUBÍN, František, Jiří BRABEC a Emanuel FRINTA. *Zpíváno z dálky*. Praha: Československý spisovatel, 1967. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:62d267c0-947a-11ec-8353-005056827e51>

In memoriam. Online. In: Wikipedia: the free encyclopedia. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/In_memoriam. [cit. 2024-12-13].